

edice PRO RODIČE

GYNEKOLOGICKÉ PROBLÉMY U DĚVČÁTEK A DOSPÍVAJÍCÍCH DÍVEK

Informace pro rodiče

Jan Hořejší

Nejčastější gynekologická onemocnění dětí

Menstruační cyklus a jeho poruchy v dospívání

Antikoncepce a plánování rodičovství

GRADA

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

ÚVOD	7
ANATOMIE ŽENSKÝCH POHLAVNÍCH ORGÁNŮ	10
VÝVOJ DÍVČÍCH POHLAVNÍCH ORGÁNŮ A JEHO ŘÍZENÍ VAJEČNÍKOVÝMI HORMONY	15
JAK SE GYNEKOLOGICKY VYŠETŘUJÍ DÍVKY?	18
VÝTOK Z RODIDEL	23
KRVÁCENÍ Z RODIDEL U MALÝCH DĚVČÁTEK	33
CIZÍ TĚLESO V DĚTSKÉ POCHVĚ	34
ÚRAZY RODIDEL	38
SYNECHIE – SRŮST ZE VNÍŠNÍCH RODIDEL	43
POHLAVNÍ DOSPÍVÁNÍ	46
PŘEDČASNÁ PUBERTA	51
OPOŽDĚNÉ POHLAVNÍ DOSPÍVÁNÍ	55
MENSTRUACNÍ CYKLUS A JEHO PORUCHY V DOSPÍVÁNÍ	59
INTIMNÍ A MENSTRUACNÍ HYGIENA	70
BOLESTI BŘICHA U DÍVEK – ZÁNĚT VNITŘNÍCH RODIDEL – (ADNEXITIS „ZÁNĚT VAJEČNÍKŮ“)	78
GYNEKOLOGICKÉ LÁZEŇSKÉ LÉČENÍ DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH DÍVEK	84

DÍVKÁ S VROZENOU VÝVOJOVOU VADOU RODIDEL _____	87
NÁDORY RODIDEL A CYSTY VAJEČNÍKU V DĚTSTVÍ A V DOSPÍVÁNÍ _____	94
POHLAVNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ A ZNÁSILNĚNÍ _____	102
SEXUALITA A POHLAVNÍ VÝCHOVA U DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH DÍVEK _____	106
ANTI KONCEPCE A PLÁNOVANÉ RODIČOVSTVÍ _____	109
PREVENCE V GYNEKOLOGII DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH _____	123
REJSTŘÍK _____	125

Dětská gynekologie? To vůbec existuje? Copak malé holčičky mohou mít také gynekologické problémy?

Ano, mohou. Cokoli v lidském těle může být postiženo poruchou vývoje, poruchou funkce nebo onemocněním, tedy i ženské rozmnožovací ústrojí. Problémy existují již kdykoli v dětství, i když více se vyskytují v období dospívání, v adolescenci. To si snad první dobře uvědomoval významný český lékař a vědec, profesor Rudolf Peter (1900–1966), zabýval se jimi a stal se tak zakladatelem a otcem dětské gynekologie, či – jak se dnes běžně používá – gynekologie dětí a dospívajících. Dal tomu odvětví tvar tím, že 12. září 1940 otevřel v České dětské nemocnici v Praze první samostatnou ambulanci pro dětskou gynekologii. První nejen v Čechách, ale první na světě. A tak dodnes je Praha považována za rodné město oboru gynekologie dětí a dospívajících.

Peter jako gynekolog a porodník si dobře uvědomoval, že jen rodidla správně vyvinutá a správně fungující mohou v budoucnu plnit své biologické úkoly, totiž počít, donosit a porodit dítě. Tím, že si dětská gynekologie vytkla za cíl chránit budoucí mateřství, se řadí mezi výrazně preventivní lékařské obory.

Když má žena gynekologické problémy, sama a bez nutného doporučení vyhledá odborného ženského lékaře. Když však má gynekologické problémy její dcerka, pak se obvykle obrátí na dětského lékaře. Dětský lékař je tedy lékařem prvního kontaktu s gynekologickým onemocněním, měl by mít základní vědomosti z tohoto oboru a měl by vědět, kdy a ke kterému gynekologovi by měl holčičku či dospívající dívku doporučit. Dětská gynekologie má samozřejmě svá specifika a rozdílnosti od gynekologie dospělých žen, a proto by to měl být gynekolog (nejčastěji žena-gynekoložka), který se problematice dětského věku a dospívání věnuje více, je v ní nejen vzdělanější, ale i prakticky vycvičený. Součástí toho je ovšem i schopnost komunikace s dítětem a dospívající dívkou. Proto máme v systému postgraduálního vzdělávání lékařů zakotvenu i atestaci z dětské gynekologie, která je nástavbovým vzděláním doplňujícím základní obor gynekologie a porodnictví.

Pohlavní orgány, jejich funkce i onemocnění spadají do intimní oblasti lidského těla, proto se o nich běžně nehovoří, jsou jaksi tabuizovány. Na jedné straně je to pochopitelné a vyplývá to i z přirozeného studu, který se u dětí a zejména dospívajících dívek výrazně uplatňuje, na druhé straně pruderní předstírání, že tyto orgány neexistují nebo nemohou existovat jejich poruchy, může vést k tomu, že lehké počáteční obtíže a příznaky budou bagatelizovány a přehlédnuty, což se později může projevit závažnějšími obtížemi nebo i zmíněnými poruchami budoucí ženské plodnosti.

Každá maminka si jistě přeje být jednou v budoucnu i babičkou, a proto by jí gynekologické zdraví její holčičky nemělo být lhostejné. Tatiňkové, promiňte, vy jistě také, i když běžnější je, že se o gynekologické problémy svých dcer zajímají více a na prvním místě matky. I prarodiče mají jistě o budoucnost svých vnuček zájem. Ale také pedagogové by měli být v této oblasti vzdělaní, i oni mohou někdy sehrát pozitivní úlohu, zvláště ve výchově k rodičovství.

Proto vznikla tato knížečka: Chce srozumitelně a bez neúčelných odborných detailů informovat rodiče, prarodiče, pedagogy a každého, komu budoucí mateřství našich dívek není lhostejné, o všem, co by je mohlo nebo mělo zajímat, rozšířit jejich obzor a zlepšit péči o zdraví dívek a mladých žen.

Je také možné (a bylo by to dobře), že se knížka dostane do rukou dospívajících dívek. To by bylo jistě nejvhodnější u těch, které se nedokáží ptát na intimní problémy svých rodičů nebo kde k tomu u svých rodičů nenajdou pochopení. Věta „Na to jsi ještě malá!“ je podle mého jednou z nejhorších chyb, které se rodiče někdy ve výchově dopouštějí. Nemyslím, že by to bylo z neochoty dítěti něco vysvětlit, spíše to pramení z toho, že rodiče sami dost informací nemají, a než by se v očích svých dcer „shodili“ neznalostí, raději jejich dotazy „zahrají do autu“. Je pak bohužel běžné, že dívka se podruhé již nezeptá a shání informace z knížek, časopisů nebo od kamarádek. To je často zdrojem desinformací nebo vyslovených nesmyslů, které mohou ovlivnit pohlavní zdraví a někdy i budoucí plodnost dospívající dívky a mladé ženy.

V každé kapitole se za vás budu ptát tak, jak se nás často ptají naše pacientky nebo jejich maminky. Možná že by vás takové dotazy také na-

padly, a proto snad oceníte i odpovědi na ně. Vycházím z vlastní zkušenosti, ale i ze zkušeností svých kolegů a kolegyně, kteří vedou různé rubriky otázek a odpovědí v časopisech nebo na internetových stránkách. Některé otázky budou dokonce autentické tak, jak jsme je dostali na anonymní internetové lince dotazů.

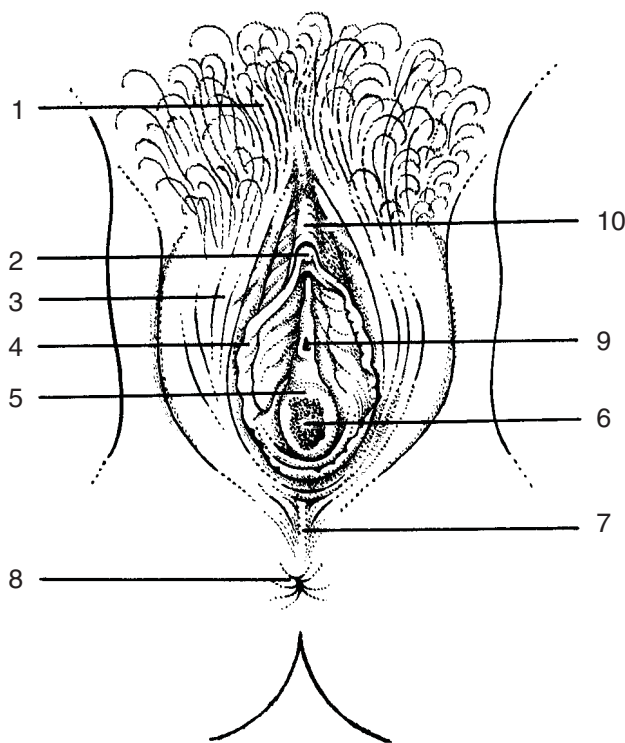
Myslím, že každý dotaz dospívající dívky (a jistě i chlapce), i kdyby se vám zdál naivní nebo hloupý, byste měli považovat za projev důvěry dospívajících k vám. Uvědomte si, že dítě a zejména dospívající se často stydí a dlouho sbírá odvahu zeptat se vás na něco, o čem si myslí (třeba právem!), že to považujete za tabu. Proto by žádný dotaz neměl zůstat nezodpovězen a nikdy by rodiče ani vychovatelé a lékaři neměli zakrývat svou nejistotu či nevědomost tím, že by dotaz zesměšnili nebo odbyli odkazem na pozdější dobu. Jestli vám v tomto moje dílko pomůže, nebylo napsáno zbytečně.

Anatomie je nauka o skladbě těla. My si ji zde omezíme jen na anatomii pohlavních orgánů, či lépe a přesněji na anatomii reprodukční soustavy. Původně jsem zamýšlel o anatomii vůbec nepsat, ale zkušenosti z rozhovorů s pacientkami (i dospělými!), které si často pletou třeba zevní rodidla s pochvou nebo pochvu s dělohou, mne přinutily pojednat i o skladbě reprodukčních orgánů, hlavně proto, abychom v dalších kapitolách používali nám všem jasné a správné termíny. Výklad jistě usnadní obrázky, na které se budu odvolávat. Zásadně budu používat české termíny, ale nejdůležitější odborné názvy uvedu v závorkách pro informaci čtenáře, neboť se s nimi může setkat jak v písemné podobě, tak při rozhovoru s lékařem, který nedbá, aby byl srozumitelný pro lékařsky nevzdělané pacienty (i když já osobně to považuji za základní chybu v komunikaci!).

Zevní pohlavní orgány neboli zevní rodidla (vulva – obr. 1) jsou u děvčátek pojmenovávána nejružnějšími, pro děti přijatelnými a mnohdy i poetickými názvy (např. buchticka, pipinka, krapulenka, čurinka, homolka, kitulka, boženka, fifinka, šmudlinka, prcinka, přednička, ...). Jakýkoli takovýto název je rozhodně lepší, než „to“ nebo „ji“, protože ani pro malou holčičku by její zevní rodidla neměla být čímsi tajemným nebo dokonce neslušným či tabuizovaným. Když přichází maminka s malou holčičkou k dětskému gynekologovi, měla by mu jejich domácí pojmenování prozradit, aby toto slovo mohl při komunikaci s malou pacientkou používat, aby jí bylo jasno, o čem je řeč.

Zevní rodidla jsou při prvním pohledu tvořena především *hrmou* a *velkými stydkými pysky*. Oddálením velkých stydkých pysků se objeví tzv. *poševní vchod*: v něm ve střední čáře vpředu je *poštěváček (klitoris)*, který má bohatší kožní kryt, *zvaný předkožka (prepuций)*. Od něj se směrem a dozadu rozbíhají *malé stydké pysky*. Mezi nimi blízko pod klitorisem vyúsťuje *močová trubice (uretra)* a níže se nachází *panenská blána (hymen)*. Hymen má i u panen vždy přirozený otvor (jinak by u panen nemohla odtékat menstruační krev!). Podle jeho tvaru rozlišujeme hymen prstenčitý (anulární), poloměsíčitý (semilunární) a řasnatý (fimbriátní). (Hymen může mít i jiná utváření, která musí lékař znát, má-li posoudit třeba to, zda dívka byla či nebyla pohlavně zneužívána, ale třeba i pro posouzení, zda dívka může či nemůže používat poševní menstruační

tampony). Za hymenem se poševní vchod prohlubuje v malou jamku a krajina za ní, lépe řečeno mezi ní a řitním otvorem, se jmenuje *hráz* (*perineum*). *Řitní otvor* čili *říť* (*anus*) tvoří vyústění poslední části tlustého střeva, která se nazývá *konečník* (*rektum*). Tato dvě pojmenování jsou často zaměňována, ale jejich správný význam je jedině takový, jak jsem právě uvedl (nelze si tedy utírat konečník, ale řitní otvor, kdežto stolice se nachází v konečníku, nikoli v řitním otvoru – tudy jen z konečníku odchází z těla).

Obr. 1 *Zevní rodidla*

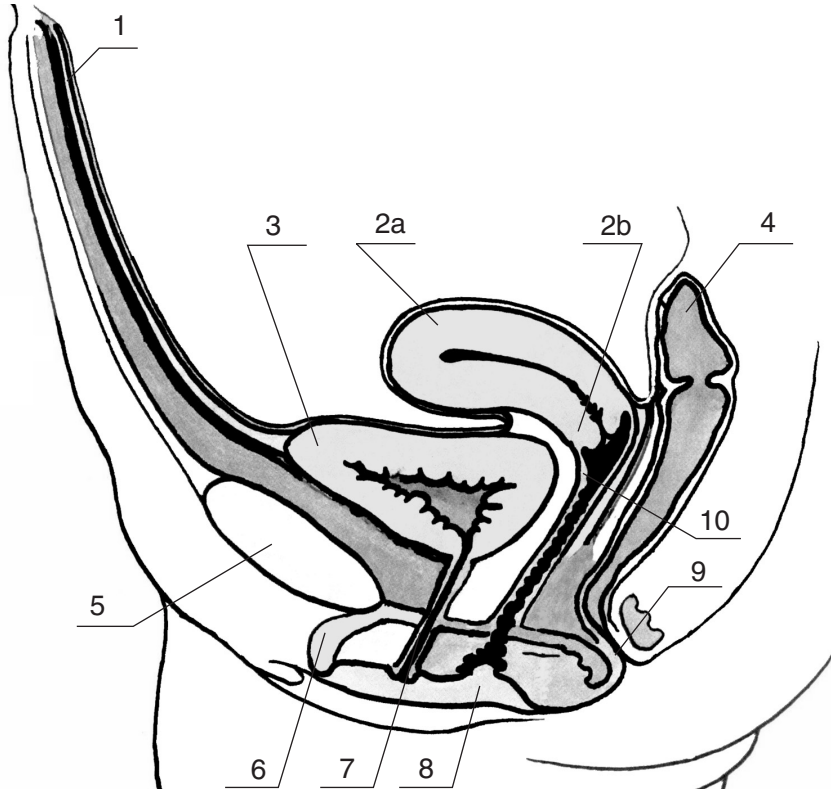
1. Hrna se stydkým ochlupením	6. Přirozený otvor v hymenu = vyústění pochvy
2. Poštěváček (klitoris)	7. Hráz
3. Velký stydký pysk	8. Řitní otvor (vyústění konečníku)
4. Malý stydký pysk	9. Vyústění močové trubice
5. Panenská blána (hymen)	10. Předkožka poštěváčku (preputium klitoris)

Pochva (vagina) je trubicovitý orgán, který spojuje zevní rodidla s vnitřními (konkrétně s dělohou). Dolní konec je od zevních rodidel, lépe od poševního vchodu, oddělen panenskou blánou, horní konec se upíná na *děložní hrdlo*. Ta část děložního hrdla, která „hledí“ do pochvy a můžeme ji tudíž vyšetřovat zrakem, se nazývá *děložní čípek*, a ten rozděluje horní oddíl pochvy na *přední* a hlubší *zadní poševní klenbu*. Léčí-li si žena výtok nebo vkládá-li si např. antikoncepční čípky, vkládá je samozřejmě právě do pochvy (nikoli do dělohy, jak někdy slyšíme). Těsně před pochvou se nachází močová trubice a dno (hrdlo) močového měchýře, za pochvou leží konečník (rektum), který je od pochvy poněkud více vzdálen než močová trubice.

Děloha (uterus) je orgán tvořený hladkou svalovinou a má dutinu vystlanou děložní sliznicí. U dospělé ženy a dospívající dívky má tvar oploštělé hrušky. Rozeznáváme na ní *děložní tělo* a *děložní hrdlo*: jejich poměr se vlivem hormonů během života ženy mění, jak si povíme v kapitole o pubertě. Hornímu okraji dělohy se poněkud nelogicky říká *děložní dno* čili *fundus*, z jeho okrajů čili rohů děložních vystupují trubičkovité *vejcovody*. Jejich úkolem není jen dopravovat vajíčko od vejcovodu do dělohy, ale v opačném směru jimi proudí mužské semeno (sperma) z dělohy až do břišní dutiny, kde se mají setkat s vajíčkem. Těsně pod vejcovody jen volně zavěšeny na pobřišnici se nacházejí *vaječníky (ovaria)*. Také jejich velikost a vzhled se v různých etapách života ženy mění, u dospělé ženy mají tvar a velikost asi jako malé švestky či jako holubí vejce, jejich povrch se různě vyklenuje tvořícími se a zrajícími vaječnými míšky (*folikuly*). Když tento folikul dozraje – v tom okamžiku měří 24 až 25 milimetrů –, praskne (to se nazývá *ovulace*) a zralé a oplodnění schopné vajíčko „vypadne“ do pobřišnicové dutiny nebo přímo do připraveného řasnatého konce vejcovodu. Dělohu, vejcovody a vaječníky dohromady označujeme termínem *vnitřní rodidla* (obr. 2).

Velmi důležitou úlohu (např. při zánětech) hraje i *pánevní pobřišnice (peritoneum)*, která pokrývá téměř celou dělohu, vejcovody a na jejíž zadní ploše visí oba vaječníky. Děloha je ve své poloze držena systémem vazů, které vycházejí z děložního hrdla a fixují je dopředu ke stydké kosti, do stran k pánevním kostem a dozadu ke kosti křížové.

To, co jsem právě vyjmenoval, se tedy souhrnně nazývá ženské pohlavní orgány čili rodidla.

Obr. 2 Vnitřní rodidla a jejich vztahy (na schematickém průřezu pánví)

1 pobřišnice	6 poštěváček
2a tělo dělohy	7 močová trubice
2b hrdlo dělohy	8 vchod poševní (u panen je v těchto místech panenská blána)
3 močový měchýř	9 řitní otvor
4 konečník	10 pochva
5 stydká kost	

Tzv. reprodukční soustavu tvoří kromě rodidel ještě tzv. *druhotné* čili *sekundární pohlavní znaky*, tj. *prsy a stydké a podpažní ochlupení*.

Aby byla reprodukční soustava funkční, musí mít své centrální řízení, za které počítáme jednak *podvěšek mozkový čili hypofýzu* a jí nadřazené centrum ve mezimozku, tzv. *hypothalamus*. Hypofýza a hypothalamus